

EDITORIAL

Editorial prvního čísla letošního ročníku *Studia paedagogica* rekapituloval a bilancoval, jakými peripetemií musel časopis od svého vzniku před osmi lety projít a čeho se mu podařilo na této dobrodružné cestě dosáhnout. Významným milníkem, o němž jsme vás rovněž informovali, bylo zařazení časopisu do jedné z nejprestižnějších databází Scopus. Sám jsem až dosud rozvoj časopisu s neutuchajícím zájmem sledoval jako čtenář, autor a recenzent. Je pro mě velkou poctou, že jsem dostal příležitost stát se novým členem výkonné redakce a zároveň výzvou, abych pomohl časopisu nejen udržet jeho vysoký standard, ale i nalézat možné cesty k jeho dalšímu rozvoji.

Za velkými myšlenkami a činy obvykle stojí množství úsilí a každodenní práce, mnohdy pro oko vnějšího pozorovatele neviditelné. Jinak tomu není ani v případě našich autorů, výsledky jejichž vědecké práce přináší polytematické číslo, které právě držíte ve svých rukou. Již letmý pohled na obsah ukazuje širokou paletu témat, jimiž se česká pedagogická věda zabývá. Zprvu připomínají hromádku střípků a kamínků různých tvarů, barev a materiálů. Některé jsou matné, jiné mramorové, další pak lesklé a trpytivé. Až jejich pečlivé a uvážlivé spojení, okořeněné tvořivostí a intuicí, vytvoří působivý obraz mozaiky. Pojivem mozaiky třetího čísla jsou různé úhly pohledů na vzdělávající a vzdělávané.

Číslo otevírá empirická studie Karla Paulíka, v níž se snažil zjistit, jak učitelé základních a středních škol vnímají smysluplnost své učitelské práce a které psychologické „souvislosti“ do jejich subjektivního hodnocení pozitivně či negativně vstupují. Jak připomíná autor studie, lidé hledají smysl své práce a jeho nalezení obohacuje jejich život a naplňuje je spokojeností. Učitelé si proto často kladou otázku po smyslu své vlastní práce. Jedním z důvodů je, že každá mince má svůj rub a líc, jinak tomu není ani v případě učitelské profese. Práce učitele má neoddiskutovatelně „vyšší smysl“, je prospěšná jedinci i společnosti, neboť učitel může žákům předávat své znalosti, nabyté zkušenosti, formovat u nich názory, postoje a celkově pohled na sebe sama i svět okolo nich. Na druhou stranu učitelé vykonávají práci náročnou, vyčerpávající, mnohdy nedoceněnou (vedením školy, žáky, rodiči, společností) s vysokým rizikem vyhoření, což si ale jejich okolí vždy neuvědomuje či uvědomovat nechce.

Andrea Rozkvcová a Petr Urbánek zaměřují ve své přehledové studii pozornost na téma fluktuace učitelů. Přestože jsou poznatky v této oblasti považovány za východiska pro personální plánování v oblasti vzdělávání, v České republice zůstává téma učitelské fluktuace až na výjimky opomenuto. Autoři na tuto skutečnost nejen upozorňují, ale sami se snaží daný fenomén teoreticky uchopit a přinést zahraniční inspirace pro český pedagogický výzkum a vzdělávací politiku v podobě nárysu vybraných přístupů ke zkoumání fluktuace učitelů a významných výzkumných nálezů. Skutečně platí, že školy ztrácejí „lepší“ učitele a „slabší“ zůstávají? I na tuto otázku je možné po pečlivém prostudování textu výše jmenovaných autorů nalézt odpověď.

Jednou z důležitých otázek při hledání efektivního modelu učitelského vzdělávání je vztah teorie a praxe. Profesní příprava učitelů je nemyslitelná bez možnosti přímého kontaktu s reálným školním prostředím. Do diskuse o struktuře a podobě učitelského vzdělávání přináší svůj vklad autorská trojice Moniky Černé, Michaely Píšové a Kateřiny Vlčkové studií o vlivu klinické praxe na profesní rozvoj studentů učitelství anglického jazyka, a to konkrétně na situovanou kognici. Autorky potvrdily vliv klinické zkušenosti především na flexibilitu studentů učitelství, jejich zaměření na žáka a schopnost anticipace pedagogických jevů. Teoretická východiska, jež autorky představují, ale i poznatky vzešlé z realizovaného výzkumu poukazují na nutnost systematické integrace klinické komponenty do kurikula studijních programů zaměřených na vzdělávání a přípravu k profesi učitele a pojmání učitelství jako akademicky založené klinické profese.

Česká i zahraniční politika celoživotního učení zdůrazňuje odstraňování bariér k dalšímu vzdělávání jako jednu ze svých programových priorit. Jan Kalenda a Ilona Kočvarová komparací percepce bariér ve vzdělávání dospělých v České republice zjistili, že v rozporu s deklarovanými záměry politiky celoživotního učení dochází ke stagnaci, a v případě institucionálních a situačních bariér dokonce i ke zhoršení percepce překážek k celoživotnímu učení. Pomocí statistického modelování autoři nalézají faktory, jež vysvětlují míru vnímaných dispozičních, institucionálních a situačních bariér. Na základě výsledků upozorňují na nutnost vytváření nástrojů a mechanismů podpory celoživotního učení pro rizikové jedince, tj. s nízkým vzděláním, s nízkou kvalifikací, případně jedince vyloučené z trhu práce.

Problematika doktorského studia se v posledních letech stává předmětem řady diskusí v rámci jednotlivých disciplín i napříč obory. Jak uvádí Mareš¹, jsou patrné snahy o zajištění vysoké kvality doktorského studia prostřednictvím kontroly jeho koncepce, personálního zajištění, výzkumné činnosti

¹ Mareš, J. (2013). Neviditelná skupina aneb Co s postdoktorandy? *Pedagogická orientace*, 23(1), 5–26.

garantujícího pracoviště, kvality publikační činnosti garantů a školitelů, kvality publikační činnosti doktorandů i obhájených disertačních prací. Doktorské studium je všeobecně vnímáno jako první krok k akademické kariéře, přičemž je spojeno s řadou problematických momentů. Česká asociace doktorandek a doktorandů upozorňuje především na neutěšené finanční a sociální podmínky související s doktorským studiem, jež znesnadňují kvalitní vědeckou přípravu. Jedním z témat, o kterém se nehovoří tak často a hlasitě, je sladování doktorského studia a rodičovství. Jakým způsobem doktorské studentky s malými dětmi přistupují ke studiu a k rodičovství, co způsobuje vnější a vnitřní konflikty, jaké jsou požadavky doktorandek vůči akademickému prostředí ve své kvalitativní studii zjišťuje Klára Harvánková. Ukazuje se, že doktorské studentky prožívají tři sociální role – mateřskou, doktorandskou a partnerskou, přičemž role mateřská se jeví být pro ženy-matky prioritní. Autorčin text představuje zajímavý vhled do života doktorandek, který kromě reflexe zastávaných rolí přináší cenné poznatky o studijních a pracovních nárocích na ně kladených a dále o očekáváních doktorandek, jejichž naplnění by umožnilo efektivnější sladění jejich vědecké činnosti, partnerského života a péče o rodinu.

Sekci studií uzavírá příspěvek Jany Sedláčkové s názvem „Osvojování dovednosti čtení očima matek žáků 1. třídy“. Čtení je chápáno jako jeden z předpokladů pro život ve společnosti a komunikaci s lidmi, přičemž jeho rozvoj je často chápán jako úloha učitelů základních škol. V počátečních fázích učení se čtení hrají neméně významnou roli rodiče. Ve své empirické studii se proto autorka snaží porozumět tomu, jaký význam připisují matky dovednosti čtení u svých potomků a co prožívají či neprožívají jako čtenářský problém. Zkoumané matky připisovaly čtení svých dětí celkem tři různé významy, které autorka textu popsala prostřednictvím konceptu čtenářských aspirací. První skupina matek, která je označena jako matky s praktickou aspirací, si přeje, aby si jejich potomek osvojil především techniku čtení jakožto dostačující předpoklad pro využívání této dovednosti v každodenním životě. Druhé skupině matek – s prožitkovou aspirací – záleží na tom, aby si jejich děti vytvořily ke čtení pozitivní vztah a aby je čtení zejména bavilo. Třetí skupinu představují matky s tzv. rozvojovou aspirací, které chtějí, aby si jejich děti osvojily čtení jako hodnotu pro svůj vlastní rozvoj. V kontextu konceptu čtenářských aspirací matek je dále popsáno, čeho se matky nejvíce obávají. Poznatky o typologii aspirací matek i možných obav jsou důležité především pro učitele 1. stupňů základních škol, jež jsou v této oblasti hlavními nositeli komunikace s rodiči, ale zajímavé budou jistě i pro další odbornou veřejnost.

Tradicí našeho časopisu je, že přináší rozhovory s významnými českými a zahraničními osobnostmi pedagogické vědy. Aktuální číslo obsahuje rozhovor s Theem Wubbelsem, profesorem Fakulty sociálních a behaviorálních

věd Utrechtské univerzity v Nizozemí, jedním z nejcitovanějších autorů v oblasti mezilidských vztahů a interakce ve školní třídě. Rozhovor nese název „O smyslu pedagogického výzkumu“ a u příležitosti profesorovy návštěvy na Ústavu pedagogických věd Filozofické fakulty Masarykovy univerzity jej vedli Petr Novotný a Roman Švaříček. Těšit se můžete na životní příběh prof. Wubbelse, jeho cestu k výzkumu komunikace, názory na vědeckou práci a poselství pro doktorské studenty.

V sekci Studentské práce je zařazena kvalitativní studie Martina Majcíka, začínajícího autora z našeho domovského pracoviště, který si stejně jako prof. Wubbels zvolil za téma svého výzkumu komunikaci ve školní třídě. Autor ve svém textu představuje komunikační struktury, jež se vyskytují ve výuce etické výchovy při kruhovém uspořádání školní třídy. Je známo, že volba prostorového uspořádání školní třídy determinuje podobu nejbližšího sociálního okolí žáků a skrze ovlivňování míry angažovanosti žáků učitelem působí na jejich akademický rozvoj. Při výuce etické výchovy však uspořádání školní třídy hraje specifickou roli, neboť jejím hlavním cílem je morální rozvoj a pozitivní ovlivňování hodnotových orientací žáků, které není možné bez efektivního dialogu mezi učitelem a žákem. Autor studie zjistil, že učitelé při kruhovém uspořádání používají čtyři komunikační struktury – IR strukturu bez zpětné vazby, produktivní dialog, falešnou diskusi a spontánní diskusi, přičemž každá z komunikačních struktur přináší jiné efekty ve výuce.

Když jsme v redakci před časem procházeli všechny publikované studie, byli jsme nadšeni, kolik zajímavých textů jsme vám již mohli zprostředkovat. Napadlo nás, že by nebylo špatné jim po čase „vdechnout“ nový život a nechali jsme se inspirovat praxí zavedenou v některých zahraničních časopisech. Na internetových stránkách časopisu budeme postupně vytvářet virtuální monotematická čísla komponovaná z dříve publikovaných příspěvků. Načasování této novinky na začátek akademického roku není náhodné. Naším záměrem není pouze shromáždit na jednom místě kvalitní články vztahující se k vybraným pedagogickým tématům, přejeme si rovněž, aby se virtuální monotematická čísla stala vzdělávacím nástrojem pro studenty pedagogických a jiných sociálně vědních oborů. Mohou se stát dobrým doplňkem učebnic, pomoci studentům najít cestu k primárními zdrojům a naučit se s nimi pracovat. K dnešnímu dni si můžete „prolistovat“ tři virtuální monotematická čísla s tématy Pedagogická komunikace a interakce, Školský management a Děti, žáci, studenti.

Jak aktuální číslo, tak virtuální monotematická čísla nabízejí řadu zajímavých textů. Věříme, že se vám bude jejich obsah líbit a zpříjemní vám vstup do nového akademického či školního roku.

*Příjemné čtení jménem členů redakce přeje
Petr Hladě*